

DUCHEM VE STARÉ VLASTI

Z listů přistěhovalce do Ameriky na přelomu 19. a 20. století

PETRA JEŽKOVÁ

Abstrakt

Korespondence bratrů Tůmových z let 1893–1920 přináší cenné svědectví o sociálním kontextu i kulturních, spolkových, edukačních a jiných aktivitách české enklávy v New Yorku. Ve třech vybraných dopisech s kontextualizující statí představujeme a interpretujeme výpověď nalezených materiálů jako kulturologicko-sociologickou sondu vrhající zcela nový, značně kritický pohled na každodennost života přistěhovalců. Dílčím způsobem materiály přispívají též k poznání ochotnických divadelních aktivit krajanů v zámohí.

Klíčová slova

Češi v Americe, přelom 19. a 20. století, New York, Vojtěch Bedřich Tůma

Spirit in the old country. From the letters of an immigrant to America at the turn of the 19th and 20th century

Abstract

The correspondence of the Tůma brothers from 1893–1920 provides valuable evidence of the social context and the cultural, social, educational and other activities of the Czech enclave in New York. In three selected letters with a contextualizing introduction, we present and interpret the testimony of the found materials as a cultural-sociological probe that sheds a completely new, highly critical perspective on the everyday life of immigrants. In a partial way, the materials also contribute to our understanding of the amateur theatrical activities of expatriates overseas.

Keywords

Czechs in America, turn of the 19th and 20th century, New York, Vojtěch Bedřich Tůma

Ve Slezském zemském muzeu, v Památníku Petra Bezruče v Opavě se v pozůstalosti Františka Sokola Tůmy dochovalo 36 dopisů jeho bratra Vojtěcha Bedřicha Tůmy, které mu posílal z New Yorku v letech 1893–1920.¹ Zatímco F. Sokol Tůma, nazývaný „Zolou moravského severu“ (Martínek 1957: 87–88; Ježková 2024), spojil svoji sociálně kritickou dramatickou tvorbu, recitační, divadelní i redakční činnost s tímto regionem, jeho bratr Vojtěch Bedřich Tůma se realizoval v podobné šíři umělecko-spoločenských aktivit na jiné kulturní periferii, a sice mezi českými krajany v zámoří. Vedle činnosti ochotnické, pedagogické, žurnalistické či spolkové vyústil jeho společenský aktivismus v účast na československém odboji za první světové války, kdy se iniciativně podílel na rozhojnění Masarykova fondu a pěstování česko-slovenské vzájemnosti.

Z konvolutu listů vybíráme na ukázkou tři. Mohou tu figurovat jako spojnice článku Agáty Kravčíkové, která píše o F. Sokolu Tůmovi, a Jitky Ludvové, jež představuje materiály z Masarykovy prezidentské kanceláře a zmiňuje se také o jeho fondu. Dokumentární hodnotu přetištěných dopisů spatřujeme především ve svědectví o motivacích, desilucích, problémech a frustracích krajanské komunity na přelomu 19. a 20. století v USA. Vypovídají o každodennosti života přistěhovalců, o silně konkurenčním prostředí, v němž neúprosný *struggle for life*, osobní zájmy a třenice komplikují řadu kolektivních projektů. Ale také o neutuchajících snahách překročit ryze osobní hledisko zřetelem k vyšším cílům, třeba i pomocí divadla a spolkové činnosti.

František Sokol Tůma (1855 Benešov – 1925 Ostrava) uvádí s odstupem své cestopisné postřehy z pobytu ve Spojených státech vzpomínkou: „Bylo to v roce 1891–2, kdy jako recitátor děl českých básníků obdržel jsem nabídku z Ameriky, abych se tam odebral. [...] Zval mne tenkrát jistý český impresárió z Chicaga. Chtěl jsem před cestou do Ameriky ještě projít Moravu – a zůstal jsem zde. [...] Zamíloval jsem si valašskou bídu, valašský lid i kraj a – Amerika vzala za své“ (Sokol Tůma 1934: 9). Dle dochované korespondence s bratrem Vojtěchem Bedřichem i dle vnočení oné fatální cesty na Moravu si troufáme s mírnou korekcí paměti Sokola Tůmy spojit jeho vzpomínku se jménem nejslavnějšího českého divadelního podnikatele v zámoří v 19. století. Byl jím divadelní ředitel František Ludvík, který za oceán přesídlil celou svou vpravdě cestující společnost čítající dvaadvacet členů. V. B. Tůma se v níže přetištěném listě zmiňuje o úspěchu newyorského debutu společnosti, na němž si přičítá zásluhu (šlo o uvedení *Gazdiny roby* v Central Opera House 26. března 1893), a píše bratrovi, že ředitel slíbil jej angažovat. Další americké osudy společnosti shrnuje lakonicky s akcentem na problematickou návštěvnost. Ludvík projel Baltimore, Pittsburg, Cleveland a Detroit, načež zhruba po měsíci zakotvil v Chicagu (Valtrová – Šormová 2015: 600). Stálou scénu tu jeho společnost našla v čerstvě otevřené Thalii, multifunkčním veřejném kulturním sále s příslušenstvím, který v české čtvrti zvané Plzeň (či Pilsen) vybudoval hospodský Jan Dušek.²

Dobové kulturní ovzduší *Czechaga*, jak se městu se silným českým živlem přezdívalo (Žajdík 2017: 39), zachytil česko-americký novinář, cestovatel a redaktor Jan Wagner: „Ulicí přijíždí povoz, plný elegantně oděných pánů a dam; napřed sedí dva hudebníci s troubami a dělají pekelný hluk. Na straně vozu visí cedule s nápisem: *Největší cirkus světa! Barnum jest zde! Uvidíte Jumba!*“) Na vozích jsou obrovské cedule s velkými figurami. Většina představuje chlapy s revolvery, oběsence, souboje a útoky na život. Jsou to divadelní cedule, které činí reklamu novému kusu, jehož obsahem jest

1 Za vstřícné zprostředkování dopisů i ikonografického materiálu děkuji Sylvě Pracné.

2 Multifunkční kulturní stánek Thalia stojí v Chicagu dodnes a stále slouží kulturním účelům; viz <https://www.thaliahallchicago.com/>.

samá krev. Jiné kusy Američana nebaví a malé reklamy nevšímne si nikdy. *) Známy krotký slon londýnský, jež koupil Barnum od zeměpisné společnosti v Londýně. Slon tento zahynul na kolejích železné dráhy“ (Wagner 1890: 49–50).

Divadelní pokusy krajanů v Americe se koncem 19. století ocitaly v těsné blízkosti rozvinutého zábavního průmyslu,³ v uvedené fejetonní zkratce zosobněného nejvynalézavějším mistrem reklamy, jenž o humbugu dokonce přednášel a psal knihy, Phineasem Taylorem Barnumem. František Ludvík to pochopil a repertoár své společnosti, zprvu založený na soudobé české tvorbě, realistické dramatické a evropské klasice, flexibilně přizpůsobil novému prostředí nejen česko-americkými náměty (*Dědictví z Kalifornie, Strýček z Ameriky, Praha v Americe*), ale i pokusy o velkou show (*Sever proti Jihu*) a dráždivou senzaci (*Jack Rozparovač*).

Zatímco František Sokol Tůma lákání Ameriky počátkem 90. let odolal (respektive dal přednost Moravě), jeho bratr Vojtěch Bedřich Tůma patřil k těm, co museli jít. Motivace vystěhovalců byla dána kombinací rozličných důvodů povahy sociální, ekonomické, politické, náboženské, osobní aj. V. B. Tůma se v novém světě usadil v New Yorku a dopisy, které zasílal bratru Františkovi, i fejetony, jež publikoval v *New-Yorských Listech*, přinášejí cenné svědectví o sociálním kontextu i kulturních, spolkových, edukačních a jiných aktivitách české enklávy v New Yorku. Tyto prameny potvrzují očekávatelné analogie s četnější a popsanejší českou enklávou chicagskou (nověji synteticky Nekola 2017). Co se týče spolkového života, uměleckých a divadelních aktivit Čechů newyorských, je sekundární literatura mizivá. Představme zde proto v několika ukázkách svědectví nalezených materiálů jako kulturologicko-sociologickou sondu s vědomím, že je třeba k nim přistupovat nanejvýš obezřetně. Předmětem dalšího výzkumu by musela být jejich konfrontace s dobovým tiskem a jinými výpověďmi.⁴

Vojtěch Bedřich Tůma (1864 Benešov – 1933 New York) byl původním povoláním zahradník (dnes bychom řekli spíše zahradní architekt), srdcem zapálený ochotník a náturou člověk houževnatý, cílevědomý, nezlomný. Divadlo provázelo všechny jeho životní cesty a bylo vinno i jeho cestou do Ameriky. Rodák z Benešova u Prahy, vyučil se na panství knížete Lobkowice v Konopišti, pokračoval zahradnickým kurzem v Pomologickém ústavu v Tróji (1886) a pracoval až do roku 1888 v městských sadech pražských, načež odešel upravovat parky drážďanské a brzy plzeňské. V Plzni působil jako herec i režisér v ochotnickém spolku Tyl, který byl v čilém korespondenčním styku

- 3 Ostatně i americké divadlo mělo oproti evropskému poněkud jiný charakter. Jeho „komerční“ ráz zaznamenal už v roce 1876 Josef Štolba, který prošel v New Yorku celou škálou divadel: „Divadla newyorská jsou až na jedinou výminku podniky čistě výdělkové. Repertoire jejich jest jídelním lístkem všech možných, jen smysly dráždicích, nikoliv však ducha povzbuzujících požitků, a obecnstvo přijímá požitky ty s takovou chutí, že není pak divu, když s podivením rozhlíží se cizinec nevěda, je-li v divadle či v stánku praobčejných komediantů. Bezhlavě, ba pitomé feerie jsou ještě to nejlepší, co divadla poskytují, avšak ony otvírají brány i věcem, jež my uvykli vídati jen v cirku a v jarmarečních boudách; ony předvádějí sceny, jež patří jen do nejsprostších nigreshopů, hospůdek to, v nichž hospodní zpěváci častují hosty blbými výjevy ze života nigrů; ony honí na prkna i nedospělé děti, jež patří ještě do školy, a obecnstvo baví se výborně a jásá při věcech, jež každého, kdo má smysl pro divadlo, naplňují odporem“ (Štolba 1876: 36–37).
- 4 Naznačeným korektivem by mohla být např. nevytěžená studnice pramenů v archivu chicagské univerzity: University of Chicago – Archives of Czechs and Slovaks Abroad (ACASA); prameny k newyorským divadelním aktivitám lze předpokládat v Dvořák American Heritage Association v New Yorku (<https://www.dvoraknyc.org/>); k českému, respektive československému boji za samostatnost po vypuknutí první světové války viz archivní fondy sepsané v inventáři Vella, Vladimír: *Krajanské spolky v Americe – České národní sdružení, 1907–1937*, Praha 1993, Vojenský historický archiv, Archivní pomůcka č. 296, NAD č. 847.

s newyorským ochotnickým spolkem Záboj. A právě posel, který tlumočil pozdrav Záboje Tylovi a jehož otec byl jednatelem přeplavní společnosti, přesvědčil Tůmu, že Amerika postrádá lidi jeho oboru, že se tam o něj budou rvát, zlatem jej platit, a že zkrátka musí za moře.

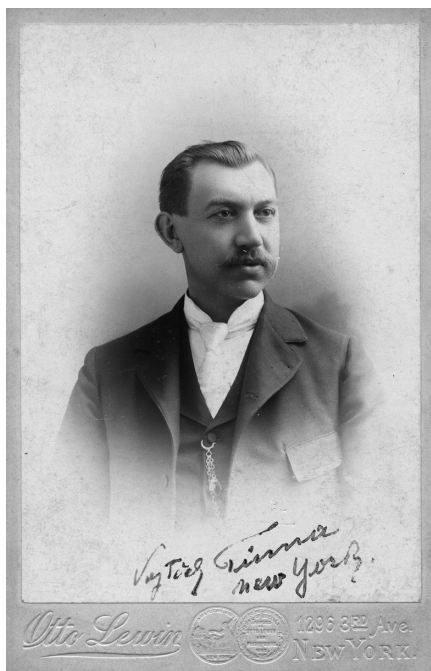
Tak okolnosti své emigrace líčí sám Tůma ve fejetonní vzpomínce Jubilejní (Tůma 1933: 9–10). Karel Leitner v předmluvě ke knižnímu výboru fejetonů, vydaných po autorově smrti knižně nákladem *New-Yorských Listů* s titulem *Fejtony česko-americké*,

interpretuje jeho vystěhovalectví jako manévr útěku před povinnou vojenskou službou (Tůma 1933: 3), jež byla v českých zemích po roce 1868 vyměřena rakouským branným zákonem na tři roky. A ještě trochu jiný valér motivu poskytuje první dopis Vojtěcha Bedřicha Tůmy zasláný ze zámoří bratrovi roku 1893. V něm jsou pohnutky vyloženy zcela otevřeně jako jedny z těch velmi častých, jež bývaly povahy materiální: nešlo o naivně idealizovaný sen o zemi neomezených možností, ale spíše o poslední šanci záchrany v dluzích tonoucí existenci. Pokus o spásu za mořem vyžadoval rozhodné a razantní jednání, nezřídká prostě všech ohledů. Také v tomto případě Tůma nechával ve staré vlasti vedle věřitelů i své dítě a jeho matku. Jak se dočteme v listech níže, byla to však nakonec právě ona, kdo jej vytrhl z životní apatie způsobené existenčním zápasem. Později ji povolal k sobě do Ameriky, kde ji pojal za ženu. Ještě později, když jim to podmínky dovolily, vzali k sobě i dceru; rodina se postupně rozrostla o další tři syny.

Do New Yorku připlul Vojtěch Bedřich Tůma z Hamburku 30. října 1891. V Americe posléze zkusil ledasco, jako by chtěl na vlastní kůži prověřit mýtus o zemi možností, kterou sám ironicky nazýval Eldorádem,⁵ vrhal se z jednoho projektu do druhého: byl pojišťovacím jednatelem, učitelem, administrátorem novin

a redaktorem, účetním, pokoušel se obchodovat mramorem a v neposlední řadě byl hercem a režisérem, ale – jak se říkalo – z libosti, a něčím musel svoji šestičlennou rodinu živit. Prezident Bank of New York Tomáš Čapek o něm napsal, že byl mužem devatera řemesel, a spolu s *New-Yorskými Listy* dodal, že „Tůma si to v životě spltl. [...] Měl se stát hercem z povolání“ (Čapek 1926: 316).

K divadlu Tůma přičichl už ve školním věku, kdy ochotně posluhoval ředitelům nejprve loutkových a pak kočujících společností, jen aby mohl být podmanivému světu nablízku. Jako „voříšek“, jak se tehdy takovým posluhovačům u divadel říkalo, doprovázel na cestách divadelní společnosti Kramuelovu, Svobodovu, Pištěkovu, Pokorného a dalších. Sám ochotničil již v rodném Benešově a poté i v Praze, kde

Obr. 1. Vojtěch Bedřich Tůma na nedatované fotografii z newyorského ateliéru Otto Lewin. Slezské zemské muzeum v Opavě, Památník Petra Bezruče, fond Františka Sokola Tůmy, složka 52a/XXXII-VI.

5 Slezské zemské muzeum (SZM) – Památník Petra Bezruče, pozůstalost Františka Sokola Tůmy, 52a/IV–VI, dopisy bratra Vojtěcha Tůmy, 36 ks, 1893–1920: New York, 1. 6. 1896.

byl členem karlínské Čtenářsko-ochotnické jednoty Pokrok, jež hrála v Bezovce na Žižkově. Kvůli divadlu odešel později z Drážďan do Plzně, kde se stal hercem a záhy i režisérem ochotnického spolku Tyl. Nejinak v New Yorku: rychle se rozkoukal a již v roce 1891 se připojil k ochotnickému spolku Záboj. Nejprve jako herec, ale záhy převzal odpovědný post režie i zde. V dobovém ochotnickém provozu to znamenalo obstarávat současně též dramaturgii; nechával si z Čech od knihkupců i od bratra posílat dramatické novinky, respektive takové kusy, které by mohly na jevišti u obecnstva obstát a které by herecky neškolení ochotníci mohli zvládnout nastudovat tak, aby se hra neminula účinkem. Jak V. B. Tůma doznával v dopisech bratrovi, největšího úspěchu dosáhl s výpravnými kouzelnými fraškami se zpěvy. Dle svědectví současníků byl čelným představitelem, iniciátorem a coby pedagog rovněž vychovatelem newyorského ochotnictva. Sám je popisován jako výjimečný herecký talent a velký *enthusiast* (Čapek 1933: 4; Linhartová 1933: 4; [Redakce] 1933: 1).

Jako každý ochotník musel hrát pestrou škálu rolí a zvládnout rozličné žánry; od groteskní po charakterní komiku jako Hanzí v *Chudé holce* L. Krenna a K. Lindaua, Antonín ve frašce O. Blumenthala a G. Kadelburga *U bílého koníčka*, Kalafuna v Tylově *Strakonickém dudáku*. Nastudoval ale též titulní úlohu ze hry L. Stroupežnického *Václav Hrobčický z Hrobčic*, kterou spolek Záboj sehrál u příležitosti návštěvy herce a režiséra Národního divadla Josefa Šmahy (1893). Slovnitý umělec české první scény však ve svých *Amerických táčkách* při vzpomínce na New York píše pouze o úmorných parnech, v nichž kolabovali lidé na ulici, a tak bylo třeba hledat první pomoc již během dne v elegantních barech, kde „velké vedro zmírňují obrovská síťová křídla, která pomocí stroje, jak nasvědčují kolečka na stropě upevněná, v největší rychlosti se otáčejí. Ochlazují hosta i odhánějí nepohodlné mouchy... »E bírl!«“ (Šmaha 1894: 17). Zda se mistr vůbec představení uchystaného na jeho počest zúčastnil, není známo. Vzhledem k líčení v jeho cestopisu i dle zmínky v dopisu V. B. Tůmy se zdá, že upřednostnil jiná lákadla metropole.

V Tůmově hereckém portfoliu nechyběly ani role jako Dornenkron či Budil v Jeřábkově dramatu *Služebník svého pána*, starý Vojnar v Jiráskově *Vojnarce*, Lízal v *Maryše*, Henčl v Hauptmanově *Formanu Henčlovi*, Trast v Sudermannově *Cti*, Falu Eliab v *Pražském židovi* J. J. Kolára, Kovář v *Lešetínském kováři* dle povídky Tůmova milovaného Svatopluka Čecha (autora dramatizace neznáme), nebo dokonce Alquist v Čapkové hře *R. U. R.* a konečně Pešta v Langerově veselohře *Velbloud uchem jehly*. Všechny tituly nastudované se spolkem Záboj Tůma vybral, upravil i režíroval. Vystupoval také jako recitátor, „jsa nadán mohutným hlasovým fondem, schopným modulace a prohrátým oduševněním“ ([Redakce] 1933: 1), a proslul svými časovými satirickými kuplety a popěvkami, v nichž bičoval různé zjevy veřejného života.

Jedno z prostředí, které důvěrně poznal, byla žurnalistika. Jako novinář od píky stoupal postupně v pozicích od „newsboye“, co noviny roznášel, přes „managera“ po redaktora a fejetonistu. Česká komunita v New Yorku vybudovala poměrně významnou kulturní infrastrukturu, která se zračila mj. právě v síti tištěných médií. Deník *New-Yorské Listy*, s nímž Tůma spolupracoval jako fejetonista a redaktor, zde vycházel již od roku 1875. Později přibýly *Dělnické Listy*, satirický týdeník *Diblík* a řada dalších novin a časopisů: *Dělník Americký*, *Patriot*, *Proletář*, *Volné Listy* a *Hlas Lidu*, v němž Tůma začínal jako kolportér a posléze se vypracoval na „managera“. Pracoval tak v obou nejvýznamnějších novinách newyorských Čechů, jež stály v příkře rivalitním vztahu (Guth 1905: 53). Fungovala zde i česká Tiskárna New Yorkského Denníku (Gössel – Šír 2018: 50). Ve fejetonu *Novinářský* Tůma vzpomíná, jak se čtyřmi kolegy ze spolku Záboj založili Humoristický kroužek dle vzoru kabaretierů,

jeho oblíbených „pražských zpěváčků“, a on předělával jejich kuplety na newyorské realie. Po vzoru Šmídova Liliputánského divadla dal upravit kostru malého divadélka, v němž pak hráli opět satiru na novináře a kolportéry (představitosti se meze nekladou; Tůma 1933: 20–22).

Jako činovník v řadě spolků (mj. člen Jednoty Dělnických Amerických Sokolů a redaktor jejich Věstníku) a člověk až agilně veřejně činný, podílel se Tůma na přípravách a samotném uvítání celé plejády vzácných hostů z vlasti. Coby oficiální zástupce „československého New Yorku“ pronesl roku 1892 projev na uvítanou Antonína Dvořáka (Šourek 1956: 92), o rok později vítal herce a režiséra Josefa Šmahu, spisovatele Františka Heritese, houslového virtuosa Františka Ondříčka a řadu dalších. Ve skrytu duše byl však frustrován potěmkádami, jaké byly u příležitosti těchto návštěv strojeny. O pospolitosti české enklávy v New Yorku psal bratrovi nanejvýš kriticky a jeho líčení mravní, vzdělanostní i kulturní úrovně vyznívá velmi nepříznivě. Značnou roli tu jistě hraje i zjevná frustrace vystěhovalce, ukřivděnost a pocit zneuznání.

Jedna z těch nedoceněných, ba pošlapaných a zrazených zásluh, které pisatel v korespondenci vyzdvihuje, je údajná klíčová role v projektu Národní Budovy. Tento „pomník práce a obětavosti lidu českého v New Yorku“ (Tůma 1933: 12), jak byla stavba v provolání nazvána, byl realizován po dlouhých přípravách roku 1896 (stavební úpravy začaly v březnu, základní kámen byl položen v květnu a otevřena byla Budova již v říjnu téhož roku). Myšlenka postavení Národní Budovy vzešla ze spolku Obec Žižkovská, který jí také nejoddaněji sloužil. Vedle multikulturního účelu byla především útočištěm pro Českou svobodomyšlnou školu newyorskou. Tůma působil léta jako správce budovy a také jako učitel ve svobodomyšlné škole. Mezi jeho pedagogické metody patřilo i divadlo; studenty vychovával k ochotničení a napsal pro mládež několik her, které s ní secvičil. Byl zastáncem sekularizované výchovy, kterou – nikoli bezkonfliktně – na škole razil, čímž se stával trnem v oku a terčem kritiky frekventanek katolických a jiných náboženských spolků. Z místa nakonec odešel roztrpčen závistí, pomluvkami a úklady.

Svobodomyšlné a pokrokové zásady však nepřestal šířit. Jako člen Svobodné Obce, která měla takový cíl ve svém štítě, přednášel v rámci pravidelného cyklu přednášek pořádaných ve městě i okolí. Jemu přidělené téma nebylo nic menšího než „Vznik a vývoj dramatického umění s ohledem na dramatické umění české“ nebo „Vznik a vývoj divadla vůbec“ a Tůma se cítil být plně kompetentní. Bratrovi sebevědomě psal o literaturu, o níž by mohl výklad opřít: „Mám v té věci dosti znalostí, však důkladného podkladu literárního mi schází. [...] Myslím, že ve věci té máš dobrý přehled. Pošli mi tedy něco...“⁶ František Sokol Tůma bratrovi posílal do Ameriky především vlastní dílo. A Vojtěch Bedřich se, pokud mohl, staral o jeho šíření. Se spolkem Záboj nastudoval několik bratrových dramát; nejúspěšnější byl *Soucit*, který si nechával od bratra opakovaně posílat v balících po 30 a více kusech, které byly vždy rychle rozebrány.⁷

Značnou část obsahu bratrské korespondence tvoří pak snování plánů americké cesty F. Sokola Tůmy. Bratr jej průběžně zrazoval, ač sám věděl, že marně – „jest to jakási ‚manie stěhování se‘ a ta li člověka napadne, jest konec.“⁸ Nakonec k břehům Ameriky doplul i František Sokol Tůma: přicestoval v červenci 1904 a strávil tu čtyři měsíce. Bratr mu připravil itinerář tak, aby toho ve vymezeném čase viděl a zažil co nejvíce. Jednou z hlavních zastávek byla toho roku pořádaná velkolepá světová výstava

6 SZM – Památník Petra Bezruče, pozůstalost Františka Sokola Tůmy, 52a/IV–VI, dopisy bratra Vojtěcha Tůmy, 36 ks, 1893–1920: New York, 3. 8. 1903.

7 Tamtéž: New York, 3. 3. 1912.

8 Tamtéž, New York, 23. 5. 1893.

v St. Louis, během níž měl proběhnout 6. srpna také Český den. Nebyl to ovšem jediný případ, kdy dlouho chystaný projekt, jenž měl propojit hlavní krajanské spolky ke společnému vystoupení, ztroskotat na vzájemných půtkách a neschopnosti překonat odlišnosti v názorech.⁹

„Roku 1904 byla v St. Louisu světová výstava, která byla bez odporu jednou z největších a nejsilněji obeslanou výstavou světa. Na den 6. srpna ustanoveno některými svobodomyšlnými St. Louiskými Čechy uspořádati na výstavě ‚Český den‘. Ti však, kdo v popředí pořádání českého dne se postavili, nejen že se nepříčinili všechny strany St. Louiských Čechů pro akci tu získati, nýbrž nadto ještě svým neprozřetelným jednáním katolické krajany, kteří pomocné ruky jim podávali, odpudili. Nanejvýše však roztrpčili členy svobodomyšlných řádů Č.S.P.S.,¹⁰ kteří v témž týdnu měli v St. Louisu svůj sjezd a oslavovali 50leté jubileum založení řádů Č.S.P.S. Roztrpčení to bylo tak veliké, že mnohé řády zástupce své z výboru pro uspořádání českého dne na výstavě odvolaly a vůbec slavnosti té se nesúčastnily. ‚Český den‘ potkal se s úplným nezdarem. Pozvaná virtuoska slečna Marie Heritesova¹¹ koncertovala o ‚Českém dnu‘ ve ‚Festival Hallu‘ a k českému lidu promluvil prof. B. Šimek z Iowa City, Ia,¹² a Sokol-Tůma z Moravské Ostravy“ (Habenicht [1904–1910]: 58).

Po návratu F. Sokola Tůmy do vlasti korespondence bratří dále pokračuje; spolu se stupňujícím se společensko-politickým napětím v ní stále více dominují politická témata. Vypuknutí světové války zpřetrhává celou řadu vazeb mezi evropským a americkým kontinentem. Stejně tak umlká i korespondence mezi bratry Tůmovými. První poválečný dopis Vojtěcha Bedřicha Tůmy dokumentuje činnost amerických krajanů v době osvobozovací akce, kdy V. B. Tůma jako tajemník newyorské odbočky Českého Národního Sdružení vedl projekt tzv. „národní daně“, jež byl významným příspěvkem na udržení a rozšíření akce, podnikané zde v zájmu Československé Národní Rady v Paříži po dobu války. Tato jeho aktivita byla náležitě oceněna: za horlivou a nezištnou činnost, kterou projevil v československém odboji, mu byla udělena československá revoluční medaile.

Po válce dál posílal do Prahy peníze a objednával dramatickou literaturu pro sokolskou župu, více se ale pro pracovní vytížení divadlu již věnovat nemohl; vedl kancelář Českého Národního Sdružení: „Řídím kancelář Sdružení sám a nikdo nemá ponětí o práci vnitřní. Mimo to jezdím po přednáškách, neboť náš lid pracuje jen, stojí-li se nad ním s karabáčem. A co za vše? Ústrky, nadávky a podezřívání, poněvadž mnoho lidu

9 Nepřeklenutelné názorové a generační spory paralyzovaly projekt Národní jednoty, jež měla sloučit nejdůležitější spolky Slovanská Lípa, Hlahol a Sokol za účelem dosažení kapitálu k výstavbě spolkového domu (Nekula 2017: 22). Podobně o osobních sporech jako zhoubě řady krajanských snah a projektů svědčí i dopisy V. B. Tůmy.

10 Česko-Slovanský podpůrný spolek, založený v Mottlově hostinci v St. Louis 4. března 1854, měl jako podobné podpůrné spolky do značné míry suplovat úlohu neexistujícího sociálního zákonodárství (Nekula 2017: 26).

11 Dcera vodňanského spisovatele a lékárníka F. Heritese doprovázela rodiče na cestě do Ameriky už v letech 1893–1894, kdy příležitostně vystupovala jako houslistka. Po návratu do vlasti absolvovala konzervatoř a koncertovala v Paříži, Londýně i v jiných anglických městech a v Rusku. V červenci roku 1904 se vydala s klavírním virtuosem Janem Heřmanem na pětiměsíční turné po Americe. Sérii vystoupení započala právě koncertem o „Českém dni“ na světové výstavě v St. Louis. Procestovala další města USA a Kanady, kde vystupovala i s Emou Destinnovou. Roku 1905 se provdala za amerického průmyslníka českého původu Josefa E. Kohna a získala americké občanství.

12 Bohumil Šimek (psán i Shimek) byl česko-americký přírodovědec, ochránce přírody a profesor na University of Iowa. Narodil se na farmě ve státě Iowa českým rodičům Františku Josefu Šimkovi a jeho manželce Marii Terezii, kteří přišli do Spojených států, aby unikli náboženské a politické perzekuci evangelíků v Rakouském císařství.

Obr. 2. Vojtěch Bedřich Tůma s dětmi (zleva) Alešem, (za ním) Jaroslavem, Ladislavem a Miroslavou na vycházce Dělnického Amerického Sokola, nedatovaná, blíže neurčená fotografie. Slezské zemské muzeum v Opavě, Památník Petra Bezruče, fond Františka Sokola Tůmy, složka 52a/XXXII-VI.

našeho si nedovede uvědomit, že jest to možno pracovat z lásky k věci, – – – z ideálu. Ale nač o tom. [...] Po sjezdu, který byl konán Nár. Sdružením v Chicagu v říjnu, bylo mi určeno, abych prodělal přednáškové turné po západě (jelikož Beneš odjel) a pak abych jel do Čech. S díkem jsem odmítnul. Na své peníze jeti nemohu a za peníze lidu nechci...“¹³ Tůma se také chtěl vyhnout setkání s Emanuelem Viktorem Voskou, ke kterému měl pro některé eticky sporné, pragmatické motivy jeho jednání vyhraněně kritický postoj: „není tím, zač ho tam máte. Ale jest to věcí vedlejší.“¹⁴

Dál pracoval na česko-slovenské vzájemnosti, která byla v Americe zejména po pokusu Andreje Hlinky prosadit s delegací katolických kněží na Versaillské konferenci v létě 1919 autonomii Slovenska,¹⁵ silně otřesena a dále zpochybňována. Tůma mezi americké Slováky po tři roky vytrvale zajížděl přednášet a přesvědčovat. „Byla to těžká práce, lid zbedněný, o svobodě pojmu nemající, jemuž pojem o svržení austriácko-maďarského režimu byl hříchem. Lid v tuposti vedený hlavně knězi, knězi maďarony, z nichž na celém našem Východě bylo asi pět upřímných vlastenců, a z těch po agitaci Hlinkových agentů zůstal jen jediný, evangelický farář, a to proto, že studoval v Praze a jest řečí Slovák, cítěním Čech.“¹⁶

Poslední dopis, uložený v pozůstalosti F. Sokola Tůmy, mu bratr odeslal v sobotu 31. července 1920. Uštván prací bez odpočinku (pracoval 16–20 hodin denně) a bez uznání propadal těžkému pesimismu, vypověděl práci v Národním Sdružení a od pondělí nastupoval jako obchodvedoucí *Slovenského Denníku*. O posledním desetiletí jeho života již nemáme mnoho zpráv. Dál spolupracoval jako redaktor a fejetonista s *New-Yorskými Listy*, z jejichž redakce naposledy odešel na Štědrý den roku 1932. Zemřel 12. ledna 1933 v ranních hodinách v nemocnici Morrisania, kde mu pro celkovou zesláblost organismu již nemohli operovat nádor v blízkosti dýchacích orgánů.

Dle nekrologu v *New-Yorských Listech* došel Tůma nakonec snad přece jistého veřejného uznání krajanů: „Zdůrazňujeme, že nebylo známějšího jména v československé osadě newyorské – Tůma! Jeho všestranná činnost veřejná je známa nejen nám Čechům, ale také bratřím Slovákům. Tím jest již mnoho řečeno. Neboť ‚náš Tůma‘, jak se mezi námi říkalo, praktikoval československé sjednocení již dávno, než toto bylo uskutečněno v rámci Československé republiky“ ([Redakce] 1933: 3).

13 SZM – Památník Petra Bezruče, pozůstalost Františka Sokola Tůmy, 52a/IV–VI, dopisy bratra Vojtěcha Tůmy: New York, 17. 3. 1920.

14 Tamtéž. V listu z 31. 7. 1920 Tůma zcela konkrétně demaskoval daňové úniky v souvislosti s projektem tzv. lodi lásky. Loď President Wilson, z jejíhož nákladu tvořila pomoc Červeného kříže asi čtvrtinu a zbytek z 942 tun byl doplněn zbožím exportní společnosti, jejímž se stal Voska ředitelem, vyplula od amerických břehů 31. května a přistála v Terstu 18. června 1919 (Majdová 2010: 60–61).

15 Vůdčí osobnost slovenského národního hnutí a katolický kněz Andrej Hlinka se po válce roku 1918 stal členem nově vytvořené Slovenské národní rady a zprvu byl nakloněn myšlence jednotného „československého národa“. Rychle ji však opustil, v témže roce se stal předsedou Slovenské ľudové strany a postavil se do čela delegace slovenských kněží, která chtěla na Versaillské konferenci prosadit autonomii pro Slovensko. Do Francie cestoval z Polska přes Rumunsko na falešný polský pas. Na jednání nebyl vpuštěn a v důsledku odhalení zfalšovaného dokumentu byl po návratu krátce uvězněn na Mírově. Celá akce měla silný ohlas v širokých řadách Hlinkových příznivců.

16 SZM – Památník Petra Bezruče, pozůstalost Františka Sokola Tůmy, 52a/IV–VI, dopisy bratra Vojtěcha Tůmy: New York, 31. 5. 1920.

JAPONCI POKRAČUJÍ VE SVĚM VÝBOJI.

Čtyři japonské armády postupují v provincii Dže-hol na frontě 225 mil; krutá zima v Mandžusku zdržuje vetrelce. — Společnost národů chce zakročiti.

Pepoh, 12. ledna. — Simg Hung-kung, šéf telegrafního úřadu v městě Džebol, sděluje zdejšímu úřadu, že čtyři japonské armády povoludnité všech silnic, vedoucích do vnitřa džeholské provincie, pokračují k hlavnímu městu této čínské provincie. Dale praví, že Japonci soustředili 10,000 vojska, podporovaného odlyi vojenské opanarany nového státu Manchuko, ve východním Džeholu; menší oddíly japonského vojska jsou rozmístěna na různých strategických místech. Kde jsou připraveny tažerové války k dekontentní válce, aho loupžeřobí výboje, podnikáho Japonskem k dobový pro- tecte Džehol a připojití tito k novému státu Manchuko v Mandžusku.

Postup Japonců jest poněkud zadržován krutými mrazy, jež nyní převládají v severní Číně a v Mandžusku. Vzhledem k tomu, že území, které je nyní obsazeno, dostane se k tomu, že se k němu přiblíží Japonci, a japonská vláda zahájí odměnu a vyřízení tohoto "připravu", ale doucá zřádně s obou strán- cípupodnikla v tomto směru žádné osloz. Obchodní komory, byl předsedou Českoslomer. klubu a členem českoslov. pomocné komi- boržejí včera diplomatickou no- ve

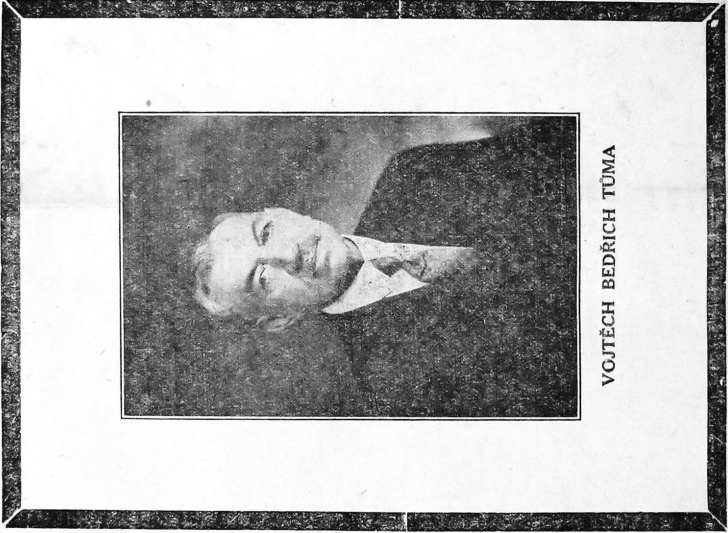
ERAJAN AMER. VYSLANEC.
V ČESKOSLOVENSKU.

Český právník Payer z Clevelandu má být jmenován americkým vyslancem v Praze. — Osobní přítel přets. Masaryka.

Cleveland, O. 11. ledna. — Pro- imentní clevelandský právník, krajan Harry F. Payer, byl pře- kvapen, když četl v časopisech zprávu, že byl vybrán zvoleným prezidentem Rooseveltem za ame- rického vyslance pro Českosloven- sko. Byv tázan na bližší podrob- nosti novináři, odpovéděl krajan Payer diplomaticky, že nelze mu prozradit ničoho v této věci říci, protože nemá sám přímé zprávy nikerjál právní širokého věha- su ve svém oboru a za druhé pro- to, že se zastálil v době válečné o takovou soutěnost Českoslova- ků amerických se spojenci. Byl to b. Payer, který se také nesmírtě zasloužil o naši samostatnost svou pronikovou a věcinnou práci v a- merických kruzích, protože měl za vlády Wilsonovy široké styky a mony vlyv a pronikal do kruhu, kam se naši lidé často dostati ne- mohli. Nevymchal jediné příležit- nosti, aby nezasáhl v zájmu naší věci, kdekoliv mu bylo jakýmkoliv způsobem možno.

Pan Payer byl prezidentem Čes- koslov. Spojených Slán, Britanie dáleších mocností, které podpesa- ty boverský protokol z r. 1901, božejí včera diplomatickou no- ve

V. B. TŮMA MRTEV!

VOJTĚCH BEDŘICH TŮMA

Obr. 3. Titulní strana *New-Yorských Listů* z 13. 1. 1933. Národní muzeum — Náprstkovo muzeum asijských, afrických a amerických kultur, fond česchoamerických periodik knihovny NpM, sig. K 4 A-G.

V. B. TŮMA DOTRPL... Jako ochotník vystoupil poprvé mannové hře "Forman Hencl", při Sylvestrovské zábavě Sokola Trastr v Sudermannově "Chí", Falu

ROOSEVELT PRO ZÁKAZ DOPRAVY ZBRANÍ. Jest pro vyzbrojení americké armády, ale rozhod- né pro embargo zbraní do jiných států. — Plán souhlasný s Hooverovým.

LEHMAN JMENUJE NOVEHO SUROGÁTA NA O'BRIENOVO MÍSTO.

J. A. Delehaný byl jmenován po- zústalostním soudcem na upráz- něné místo majora O'Briena. — Jmenovance doporučen 'bossem' Currym.

Albany, 12. ledna. — Gubernér Lehman jmenoval dnes James A. Delehaného, člena Americké ad- vokátní komory surrogátem okresu New York. Toto místo bylo up- razdněno O'Briemem, když tento resignoval, aby mohl být kandi- dován majorem města New Yorku. Toto jmenování vyprší dnem 31. prosince t. r.

Všude Tammany Hall Carry no- mináti Delehaného doporučil a trusobil na gubernera Lehmana, aby ho jmenoval. Lehman tak dnes učinil, zamítnuv předtím da- lní kandidáty.

"Nominance soudece Delehaného jest schválena a podepřena přer- nými komisiemi advokátní komory v New Yorku a spolku právníků v New Yorku a jest nejlepší mí- žem pro tento úřad", prohlásil Delehaný po jmenování.

Lelehaný jest znám ze svého boje proti Tammany Hall v roce 1909 spojeně s tehdejšími státními navladním Whitmanem. Spolupra- coval na odsouzení policejního poručíka Charles Beckera, který byl obviněn z vraždy Hermana Fessendilla a v jiných případech, kdy Whitman se snažil "vyčistit"

1909 společně s tehdejšími státními navladním Whitmanem. Spolupra- coval na odsouzení policejního poručíka Charles Beckera, který byl obviněn z vraždy Hermana Fessendilla a v jiných případech, kdy Whitman se snažil "vyčistit"

Keydý Newšed z veřejného života

V řadě porad, které nyní koná nové zvolení prezident Roosevelt s politickými vůdci, vynikala věc rejš, kde se rozhodně vyslovil pro zákaz transportu zbraní jiným národům. Roosevelt jest zvláště proti zaslání zbraní výbojným státům, které by stále ohrožovaly světový mír.

V tomto ohledu se jeho názor ztotožňuje s názorem prezidentem Hoovera, který požádal kongres aby přijal říšidelskémú úřadu právnome vyhlásiti takovéto em- rra přijata a jest podporována se- nátní komisi pro zahraniční zále- žitostí a očekává se, že vzáor že- kamým obličím bude přijata em- gresem.

Kdyby takovýto zákaz trans- portu zbraní byl již nyní v pla- nosti, nebylo by možno dodávat zbraně ani Číně ani Japonsku v nynější jejích vále.

Roosevelt dále konferoval s prezidentem Namoraf Ligy Gard- nem, (který před několika lety vzbudil veliký rozruch, když na- fikoval presidenta Hoovera z na- přestě neznalostí námořních po- měst) a prohlásil, že jest rozhod- né pro náležitou vojenskou a ná- mořní obranu Spojených Slátů.

Oposice senátu. Washington, 12. ledna. — Senát dostal dnes resoluči, schválenou komisi pro zahraniční záležitosti Spojených Slátů, jež se prezident Hoovera z na- řtu dáva převo vyhlásiti embargo zbraní keremukoliv státu. Proti tomuto znění jest sice silná opo- tce, ale sen. Borah a Wilson opo- řadly, že sen. Borah a Wilson opo- řadly, že sen. Borah a Wilson opo-

1893

Milý bratře!¹⁷

Po dlouhé době připravil jsem se konečně ku psaní. Chtěl jsem tak již častokráté učinit, však zůstalo vždy jen při dobré vůli. Nemám času – a výmluva tato jest skutečně oprávněnou. Jsem v obchodě a doba pracovní jest od 7 h. ráno do 10–11 večer, a tu nediv se, že když přijdu večer domů, jsem rád, když si lehnu. První Tvůj dopis jsem dostal i druhý, a když vidím Tvůj pevný úmysl k cestě do Ameriky, nelením Ti dáti nejen poučení, nýbrž varuji Tě před cestou zamýšlenou. Vím sice předem, že neuposlechněš, jest to jakási „manie stěhování se“ a ta li člověka napadne, jest konec. Proto však přece, pokud možno, sdělím s Tebou to, co mi dosud o poměrech zdejších známo. Dříve však něco slov o sobě a o své cestě.

Že já jsem se do Ameriky vydal, bylo věci nutnou! Jak víš, zařídil jsem si obchod – bez většího kapitálu a to, co jsem měl, dal jsem do zařízení, a když přišlo půl léta, byl jsem s penězi hotov. Tehdáž jsem téměř nejedl – nu, nač o tom. [...] Na to přijel do Plzně jeden doktor z Ameriky – boží tlučhuba – a tu vznikla ve mně myšlenka jet za moře. Promyslet a vykonat bylo dílem okamžiku. Vypůjčil jsem si ze záložny plzeňské další 200 [...] a ve 14 hod. jsem byl v Hamburku. Přijeda do Ameriky, nevěděl jsem, co počít. První tři neděle hledal jsem zaměstnání – at jakékoliv. Prolezl všechny místnosti a poptavárny, i ten děsný „Castle Garden“ [...], místo, kamž přistěhovalci přibývší do Ameriky a nemající kam se vrtnout se scházejí, zde sedí celé boží dny v lavicích, ve špíně a neřesti, kamž pak přicházejí zaměstnavatelé a vybírají si jednotlivce jako zvěř, hledíce na široké ruce a mohutnou postavu. Avšak ani zde mi nebylo štěstí dáno – a čekal jsem dál. Na to seznámil jsem se s jedním občanem, inteligentním to člověkem (jichž jest zde pomálu) a ten v pravý čas, neboť došly mne již peníze, mi opatřil místo v „Short Hills“ [...] v jednom z největších zahradnictví v Americe, jež jest asi 18 angl. mil vzdáleno od New Yorku. Tím byl jsem pro první okamžik zaopatřen. Měl jsem 9 dolarů týdně a práce velmi málo. Byl jsem tam 3/4 roku, aniž bych byl dal komu o sobě vědět – ani Žandě.¹⁸ Byl jsem bez citu, bez mysle – zkrátka stroj, neboť doby poslední učinily na mne zvláštní – zvláštní dojem a přeměnily mne. Z toho bezsenného života probral mne dopis Žandy, která, nevím jak, se o mně dozvěděla. Vzpomínka na ni i na dítě mne vrátila životu a počal jsem pracovat parou. Zajel jsem si do Yorku ku známým a svěřil jim své tíže i osudy. Založili mne penězi, že mohl jsem poslat lístek Žandě, kteráž také během 6 neděl přijela za mnou. Bydlela u známých v Yorku a já pracoval dále na svém místě. Když pak dostal jsem místo do obchodu v Yorku, přestěhoval jsem se, najmul jsem si skromný byt a pak teprve jsem se oženil. Měl jsem týdně 7 dolarů – skromňoučký to plat – ale žil jsem spokojeně. Měl jsem svou domácnost, po níž tak dlouho jsem toužil. [...] Před některým časem jsme sem teprve povolali holku, která zůstala v Praze, a nyní žijem spokojeně zde. Žanda vydělá průměrně týdně 15 dol. a já, zaměniv své místo do většího

17 Dopisy přetiskujeme s minimálními zásahy; v souladu se zásadami formulovanými např. v příručce *Editor a text* (Praha – Litomyšl 2006) upravujeme interpunkci dle dnešní gramatiky (doplňujeme chybějící čárky do souvětí) a dle současného pravopisu píšeme též některá dobově odlišně psaná slova (např. inteligentní, dollar, myšlenka, dvéře, brilliantně, charakter, stotožňování, sesílení, řídítel, tragedie, praksi, poněvač, teprvé, předce, barru), opravujeme také drobné chyby v psaní jmen (např. Herités).

18 Matka dítěte V. B. Tůmy a jeho budoucí manželka.

obchodu, vydělám 13 dol. což jest postačitelno ku slušnému životu. Z toho arcí uplácím do Čech veškery dluhy, tj. záložnu, kamž každého 1/2 roku zaslám 80 zl. Toť zběžně načrtnut můj život v Americe. Bude se ti zdát skvělým, poněvadž vypisují vše povrchně a co možno „skvěle“. Avšak ten život za toho 5/4 roku!¹⁹ Avšak to je pryč. Dnes mám v Yorku své jméno, a to se platí zde víc než umění, znalost i vše ostatní – hlavně při obchodě. Však o tom později. – Nyní o tvých úmyslech. –

Kdybych věděl, že rada má Ti prospěje, neb že ji vezmeš v úvahu, tož bych řekl rozhodně: „Nejezdi do Ameriky“.

Arcí pravda, je zde místa dost pro lid – však pro lid docela jinaký, než jaký sem přichází. A že sem ten lid přichází, jest vina ta, že čistá pravda o Americe nepřijde do veřejnosti. A přijde-li – nevěří se. Každý považuje Ameriku za Eldorádo, kdež dolary se hrnou, kdež pohodlí a hojnost jsou domovem – však holá skutečnost přesevďčí o jiném. Jest nepopratelno, že člověk mající chuti k práci, mající kus vůle a síly může zde žítí pohodlněji než u nás, však kolik je těch vyvolenců? Málo, pramálo! –

Máš v úmyslu sem jeti! Dobře! Však nemysli a nehledej v lidu americkém to, co vidíš v Čechách! V nejzazší horské dědině české najdeš lid lepší, přístupnější, a možno-li tak říci, vzdělanější lidu zdejšího. Lid náš zdejší je rekrutován ponejvíc z českého venkova, beze škol, zkrátka poslední jádro. Přišel do Ameriky, vydělá si zde ten dolar (Češi ponejvíce pracují v továrnách na doutníky). Koupí si pintu piva [...] a začne rozumovat o Svobodě Americké. On je úplně svobodným, samostatným a v nepravém tom pojmu o svobodě dějou se zde mezi námi věci k neuvěření. Češstvo zdejší je v základech prohnilé, je to spoušť a bohužel že listy anglické oproti všemu boji, staví nás dále za Slováky, Poláky – staví nás mezi hordy „Ruských židů“!²⁰ Život společenský zde rozhodně není, zábava je při „baru“ (jakýsi náš „pult“ postavený v hostinské místnosti) a tam při pivě se rozumuje. Přijdeš-li do společnosti, nevydržíš tam, neboť netáhneš-li s nimi, jsi zasypán hrubstvím! A nyní! Tomu lidu budeš přednášet!²¹ Ten lid nemá v ničem pojmu a ta hrstka inteligence Tě nespasí! Snad naplníš místnost jeden den, ale více ne! A to cestování zde stráví Ti vše, co jsi vydělal, neboť zde nelze jet hodinu, abys našel opět více Čechů. Zde jest New York, Chicago, Milvaukee [...], Cleveland [...], Baltimore [...] – kde se zdržují Češi, však místa ona jsou vzdálena na 100–200 i 300 mil. A což ty výdaje! [...] Nechci Tě zrážet, vypisují pouze, co a jak je zde ve skutečnosti. Hleď Ludvík! Přijel sem, mohu říci že já jsem jej v Yorku zachránil. Mám zde jméno a věda to, začal jsem v Listech bušit. Svolal jsem ochotnictvo a zkrátka Ludvík odjížděl z Yorku s čistými asi 3.000 dolary. Však již v Baltimore se mu nevedlo brilantně a v Chicagu, jak slyším, hraje pryč v prázdných domech. Toť úkaz. Kdybys byl přijel dříve, mohl jsi být u Ludvíka angažován. Mám dosud jeho slovo, jež mi dal při odjezdu z Yorku. A proto dříve, než odjedeš, rozvaž vše řádně a důkladně a po dobré rozvaze jednej. –

19 Zvláštní, matematické vyjádření délky amerického pobytu odpovídá; V. B. Tůma tu byl rok a čtvrt.

20 V tom smyslu mělo obzvláštní význam pro národní sebevědomí amerických Čechů okázalé a svorné přijetí jejich krajan Antonína Dvořáka americkou veřejností v roce 1892. Ani přítomnost vynikajícího umělce ale neujasnila Američanům, kdo jsou vlastně Češi a kde je jejich vlast. Ztotožňování pojmů Bohemian a gipsy (cikán) se nevyhnulo ani Dvořákovi, zvláště když napsal „Cigánské melodie“, v nichž byly viděny národní písně jeho vlasti. A ještě na sklonku svého pobytu byl Dvořák v některých kritikách nazýván Madarem, přičemž i husité byli přičtení Madarům (Šourek 1956: 91). Že se na této přehlíživé neujasněnosti příliš nezměnilo ani po dvaceti letech, dokládají *Česko-americké epištolý* J. E. Salaby Vojana (1911).

21 F. Sokol Tůma měl v úmyslu přednášet krajanům, jak také nakonec při své cestě do Ameriky v roce 1904 učinil.

Jiný malý úkaz. Přijel sem Karel Ondříček a Artuš Krása (konzerv.[atorista] a člen ork.[estru] Nár.[odního] div.[adla]), jsou angažováni do Chicaga. Uspořádali v Yorku koncert – a prodělali vše – vše, co měli. Náš lid na to nedrží! Obyčejná sprostá muzika, dupanda při pianě se vyplatí, však věc dobrá né. Lid k tomu není a není také vychován. Jest zde stranicví horší než u nás. Se všemi stranami jít nelze, a jdeš-li s tou či onou, jsi ztracen. A proto uvaž dříve vše náležitě – a pak jednej.

Možno že později by se to lépe vydařilo, ale letos je toho na americké Češstvo příliš mnoho. Samá návštěva z Čech²² samé všude vydaje – a Češstvo americké není tak brilantně situováno. Žije z ruky do úst – jako doma. Toť několik upřímných slov, k úmyslu Tvému, dodatkem. Rozvaž – rozvaž vše náležitě.

Co mne se týče, jsem tak dalece zdrav i spokojen. Mám svou skromnou sice – ale slušnou domácnost, jakž bych se byl v Čechách tak lehko nedomohl. Jsem spokojen. Mám zde své dítě, dobrou, ba až příliš dobrou ženu – a jiného mi netřeba. Než toto snad obdržíš, budu mít přírůstek v rodině. [...] –

Možno že v nejbližším čase budu mít volnější zaměstnání. Doufám dostati se do redakce „New Yorských Listů“. Mám to již dávno slíbeno – jen jak to poněkud prý bude možno. [...]

Srdečně Tě zdravě a na odpověď Tvoou čekaje,

jsem i na dále

Tvůj upřímný

Vojta

New York 18 23/5 93

[...] N.B. Srdečný pozdrav od ženy.

1897

New York 1/6 1897

Milý bratře!

Dnes po dlouhém na hlavní poště ptaní a ztotožňování osoby, byla mi vydána kniha Tebou zasláná, za niž srdečně Ti děkuji. [...]

A nyní odpusť, že dlouhé – dlouhé doby jsem Tebe zapomenul. Nezapomenul sice, nýbrž jen dopisem nezapomenul. Však kdybys jen dnem okusil našeho života amerického, kdybys jen letem ptačím přehlédl ten život eldoráda zdejšího, nedivil by jsi se a prominul bys, třeba by i delší ještě doby známky o životě mém Tě nedošlo. Co je život zdejší? Běh, ba let za kusem chleba, za dolarem, tím jediným ideálem zdejšího lidu, tou modlou, za niž prodá a jíz obětuje se jméno, čest, klid rodinný – vše – vše, co jen v obět molochu tomu přinést se dá. Self help (svépomoc) je krásné sice zde heslo, jest základem každého sem přibylého tvora, na němž staví a buduje se celý budoucí život, však způsob, jakým se vše to vede a řídí, jest hrozný, jest člověku lépe o světě a lidech smýšlejícímu hnusným, a proto s oškřivostí odvrací [se] ode všeho, od lidí, z nichž každý číhá na okamžik, aby Tě zradil, zničil a na zkáze tvé založil život svůj, život pohodlný a netuší, že totéž v době nejbliže příští stane se jemu. A tak to běží stále, stále, špatnost

22 V roce 1893 do Ameriky přijeli mj. spisovatel František Herites, herec a režisér Národního divadla Josef Šmaha či cestovatel Josef Kořenský.

roste a se vzdmáhá, lidskost mizí a na její[ch] rumech vyrůstá pokolení cizí, nové, lidé bez lidskosti a charakteru! Snad neuvěříš! Nedivno. Vždyť pravých zpráv o Americe vůbec, o životě našem českém dosud Vás nedošlo! Nebyl zde dosud nikdo, pravím nikdo, kdo by jen jediné rádky pravdivé o životě našem byl napsal. – Herites? – Nic! Jezdil v kočáře, byl vítán – uctíván, viděl noblesu v její kráse, viděl Čechy – Amerikány, neviděl však vedle nich špatnost, bídu, a vše – to vše bylo zakryto! – Kořenský?²³ – Nic! Viděl domy, mosty, lodě – neviděl lid. Guth²⁴ – či jak se jmenoval, co s Kořenským současně zde byl – lhal – hrozně lhal! Šmaha? – O tom pomlčím! [...] – – –

Však kam zabředám! Tak divné, divné myšlenky mne mnohdy jímají, že ani nevím proč! Snad je to žel po ztracené vlasti, již žádná jiná nenahradí. Kdysi děl mi Herites: Zamění-li člověk vlast za novou cizí a domůže se v cizině pohodlí, pak ztráta nebolí! Však ztratí-li vlast a život se zhorší – pak ztráta jest nenahraditelná. A věř, že měl pravdu – velikou pravdu.

A nyní o sobě! Co vše jsem za krátkou dobu jednoho roku prodělal, jest mnoho, vskutku nepochopitelné. Nechám nepravnější stranou a povím letmo jen hlavní. Jak zajisté Ti z novin mnou zaslanych znám, postavil lid český v Yorku „Národní Dům“ v ceně asi sto až sto patnáct tisíc dolarů. Hlavním křísitelem, buditelem a rozšiřovatelem myšlenky té mohu bez odporu a chlouby říci, byl jsem sám. Během jednoho a půl roku vykonal jsem dílo, na němž Češi zdejší plných 10 roků pracovali. Přišel jsem, promluvil, slovo mé bylo zákonem a evangeliem. Jediný společný krov, kamž veškery roztrfštěné zde krajany bych přivedl, kamž školu bych umístil a odkudž by posily vycházely a v životě národním nás utužovaly – to byly ideály mé, jichž po mnohých utrpeních jsem dosáhl, přinesa v obět zdraví, klid rodinný, skromný výdělek a vše, co přinést jsem mohl! Však neželel jsem, vida že práce moje není marná. Dům postaven, – však mezi 40.000 Čechy nebylo muže, jenž by dům, v němž zařizena hostinská živnost, hotel, řídit mohl. Mnoho povolaných, málo vyvolených. Na mne volbou lidu padlo řídit dům, obchod, jehož první chybný krok mohl být úpadkem na věčné časy. Já byl jediný – schopný, a jediný snad, jemuž nic zlého za pobytu zde vyčíst nemohli, než snad to, že přes příliš síly své lidu jsem obětoval. Dobře! Přijal jsem místo, stal se správcem domu, knihvedoucím, obch. vedoucím, zkrátka zastával tři místa sám jediný. Pracoval 18–20 hodin denně, přivedl obchod do pohybu a vytěžil jsem za dobu ½ roku 7000 čistých peněz, jež majiteli, spolům českým, jsem odvedl. Sám měl jsem služby \$ 100 měsíčně. – Však jak z předu jsem řekl, že závist mezi námi jest nezkratná, stalo se i mně. Vidouce dobrý běh podniku, zželelo se mnohým mé služby, záviděli mi postavení a nemajíce jiných příčin, vytýkali pouze, že prý jako nejmladší přistěhovalc dosáhl jsem mezi nimi nejvyšší důstojnosti! Jak to směšné! Když však šli dále a počali mne podezřívát, když i klid rodinný počali ohrožovat a když z blbě závisti z nekalých skutků počali mne vinit, tu věř, slze mne polily nad krajany, kteří jako zběsilci, bez příčin vrhli se na mne, chtějíce mocí mermo najít na mne skvrny špatné, a tak dokázat snad, že přece jen nejsem tak čist, jak mne poznali. Však svědomí mé, ten můj jediný soudce, to bylo klidno. Snesl jsem vše, a když bouře přešla a všechněm těm

23 Populární cestovatel Josef Kořenský, těšící se podpoře Svatobora a současně kritizovaný českými literáty pro jistou povrchnost, podnikl v té době svoji „cestu kolem světa“, jak své putování prezentoval ve výpravném trojdílném cestopisu (Kořenský 1896–1897).

24 Jiří Guth, který si roku 1919 nechal úředně změnit jméno na Jiří Stanislav Guth-Jarkovský, byl v Americe několikrát; o svých dojmech publikoval koserie a jiné menší útvary. Později vydal knihu *Moje prázdniny v Americe. Feuilletony a causerie z výstavní cesty*, v níž popisuje i newyorskou českou enklávu včetně postřehů ze svých starších návštěv. Potvrzuje mimo jiné značnou vnitřní nejednotnost a rivalitu mezi dvěma hlavními tábory reprezentovanými vlastní tribunou a společenským střediskem: na jedné straně list Hlas lidu a Slovanská beseda, na druhé New-Yorské Listy a Národní Budova (Guth 1905: 45–53).

sketám dokázáno, že lepší jsem jich, když poznali, že vše, co jsem činil, pouze kvůli nim jsem činil – pak klidně jsem šel, zřekl se svého místa – a chud, ba chudší než dříve vrátil jsem se ku své rodině, pro niž neuchoval jsem nic – ba ani zdraví. Vrátil jsem se do školy, v níž dříve jsem působil, vrátil se k té mládeži, kteráž mi snad lépe rozumí, vrátil jsem se, abych v dětech, možno-li toho, rozjitřil ducha lidskosti a vypěstoval to, čeho rodičové jejich postrádají. – Když z místa působení jsem odcházel, prodělal jsem velký duševní boj. Bol a žal hrozily mi zalknutím nad tím, jaké odměny lid náš připravuje těm, kdož poctivě s ním smýšlí. Tak maně mi stále napadají slova Kateřiny v Tylu: Vemte s sebou vše – vše – vždyť oni toho nejsou hodni!!! A jest vskutku tak! Snad kdybych býval nepoctivě sloužil (a věř, že mohl jsem lehko, lehounko dva i tři tisíce dolarů si podržet, prošlot mýma rukama v ½ letě dvacet tři tisíc dolarů), kdybych sebe více, než jich byl šetřil, snad lépe by bylo bývalo, však že nečinil jsem tak, že hleděl jsem svého jména, jména své rodiny – podlehl jsem. Však ne na dlouho! Doufám! – Jako vždy přijde čas, kdy poznají práci mou – a jako vždy, žebrati budou o radu a slovo mé! – – –

Divíš se zajisté tomu všemu! Však dobře znáš také náš lid! Jest všude stejný! Zde horší, mnohem horší! Požívá zde svobody, již využítuje proti druhu, proti krajanu, věda, že bez trestu unikne. Zkusil jsi to též? Poznal jsi to? Víš snad, jak to bolí – a tím více, když není člověka, jenž byl by přítelem, s nímž sdíleti lze vše, co člověka tíží – a při tom všem doma jest třeba vzítí na se tvář tu nejlepší, aby žena, jinak velice dobrá a hodná, neviděla útrapy duševní, a tak sama zbytečně se netrápila. Tot život můj! Závidíš jej? Zajisté ne. Snad hůře se ti vede – snad – však máš domov, máš vlast, vyjdeš z lidu, do přírody, a pokocháš se pohledem na to, co jest tvé, co nikdo uzmut nemůže – jsi doma! A co já! Rozlítostněn ujdou lidem, ven, zde všude chlad, cizota, nehostinnost, cizí zvuk – zkrátka žalář v žaláři! – Však dosti tuším toho! Nelekám se. Mám hlavu, ruce a vůli, to jsou dary, jež dosud klestily mi dráhu a doufám i dále klestiti budou!

Doma, v rodině jsem spokojen! Máme tři děti! Miloslavu 8 roků, Jaroslava 4 roky a Vladimíra 10 měsíců. Vše dosud zdrávo, jen žena hyne, chřadne pomalu, a to jen steskem a touhou po chudém sice, však přece krásném starém domově! Tak i já – však hůře u mne, jenž musí se zapírat a vymlouvat, ba lhát a chválit to, co z duše nenávidím. – – – [...]

Do pražského musea zaslal jsem originální indiánské housle (kmene Apačů) v Arizoně bydlících. Byl zde jakýs M. Horák a ten měl je dáti do musea.

Vychází tam znovu Thalie? Zdali ano, piš lístkem redakci za zaslání jednoho čísla, dále se předplatím a pak zašlu ti asi pět zl. a pošli mi nová díla dramatická, arci jen dobrá. Zajisté že víš nejlépe, která za něco stojí. To jediné, co mne zde těší, jest divadlo. I v tom jsem vynikl a jako režisér jednoho spolku dělal plné domy! Tehdy na tom škváru, Chňap, Lap, Šňůra²⁵ jsem vydělal spolku \$ 750⁰⁰ a měl s výpravou \$ 350⁰⁰ výloh celkem hrubý příjem byl jedenáct set dolarů! Víš-li o nějaké pěkné frašce, se zpěvy, třeba i výpravou, sděl mi název. Zajímají mne dosud ty věci. – – –

A nyní snad již dost. Takové lejestro jsi dosud ode mne neobdržel! Skončuji. Jeť čas do školy.

Srdečně Tě zdraví i žena i děti a na brzký dopis se těše,

jsem i nadále
Tvůj upřímný
Vojta
[...]

25 Kouzelnou výpravou frašku se zpěvy a tanci mělo v repertoáru pražské Prozatímní divadlo před více než dvaceti lety – roku 1874. Hrál v ní tehdy už i Josef Šmaha, jenž ztvárnil roli Rustana (H. a T. Cogniardové – T. Fronville, úprava J. J. Kolár: *Chňap, Lap, Šňůra*).

1918

New York, pros. 7/18.
Můj milý Frantíku!

Dopis tento bude na Tebe působit asi jako „blesk z modra nebes“, jak Šamberk v Tylovi praví. – – – Jsou to léta, dlouhá – – – ba delší ještě za útrap, jichž nám sněsti bylo. Ale což jsou útrapy proti vědomí, že národ náš, že ten kus země, kterou jsme zvali – – – a dosud my vystěhovalci – – – zveme vlastní, jsou volnými, že jsou prosti pout, že za pomoci velikého a volného národa Amerického, jehož demokracie a pojem o svobodě i volnosti byly zrozeny velikými Washingtony, Jeffersony, Painsy a zesíleny velikými ideami Wilsonovými, že ten Národ jest po staletích volným a bude mu možno vyvinovat se podle vlastní vůle své, bez policajtských příkazů Habsburáckých. – – –

Dopis tento Ti buď dodá, neb snad z Prahy pošle přítel Tvrzický.²⁶ Tvrzický jest jeden z pracovníků našich, žurnalista a v poslední době ředitel české informační kanceláře ve Washingtonu. Jede do Čech s několika reportéry Anglického tisku, aby zprávy o nás do Ameriky přicházely správné a ne Vídeňsky-Šmokovské. Snad žádný národ v tom hrozném zápase nezaujal Ameriku tak, jako v poslední době Čechoslováci. Armáda naše na Rusi jim nejen imponovala, ale zaujala celou její duši. Američan je, jak z vlastní zkušenosti víš, vznětlivý a duši dá pro toho, kdo dovede v pádu potřeby se rvát za právo, či jak my říkáme „fajtovat“. A když došly zprávy o našich hoších z Ruska, začali nás zde vyhledávat. A když pak zvěděli, že my zde od prvního výstřelu v Sarajevu stáli jsme proti Rakousko-Německu, že spuntovali jsme již v té době Juntu národní na výboj i odboj, daleko dříve, než Amerika se do války dostala, vědouce, že do ní jistě intrikou Wilémovou stržena bude, nabyli jsme takové pudy, jakéž jsme nabyli za posledního půl století. – – – Ale předbím snad. O tom snad budu Ti psát co nejdříve a obšírněji, až pošta bude uvolněna, což, jak denní tisk ohlašuje, stane se ve dnech nejbližších. – – –

Dlouho nevěděl jsem, žiješ-li, či ne. Až náhodou dostala se mi nedávno do rukou zpráva z Moravské Ostravy (v listech), v níž bylo pojednáváno o jakési schůzi, v níž, či při níž Jsi řečnil. Byl jsem z té duše rád, že až jednou přejdou ty doby hrozné, budu si moci ještě jednou pohovořit s Tebou, jediným.

Léta od posledního, námi vyměněného dopisu, přelétněme. [...] – – –

Já nejsem dnes nic, jako jsem nebyl nikdy, ale to jediné vědomí mám, že základ politické akci zde v New Yorku a v Americe dal jsem já. Přirozeně bude mi to právo upřeno, poněvadž jsem Tůma, ale což toho dbám. Mé nitro jest pokojno, neboť dožil jsem se toho, co bylo vždy přáním mým. Přál jsem si vidět národ volným a svobodným tak, jako jest národ, jehož jsem součástí, s nímž žiji a jež ctím proto, že nikdy mi nezakázal živiti v sobě i dětech nejen mých, ale i mně svěřených (jak víš, jsem kantorem na českých školách) myšlenku, že vzešel jsem z lidu, kterýž Husem

26 Josef Tvrzický, v USA používal pseudonym Kramer (1884–1920), byl český advokát, jednatel Českého národního sdružení v USA. Od roku 1908 působil v Chicagu jako redaktor a rovněž aktivně pracoval v „Národně sociální besedě J. V. Frič“. Během světové války stál v čele boje amerických Čechů proti ústředním mocnostem a spolupracoval s Tomášem Garrigueem Masarykem. Po válce spolu s několika americkými Čechy – legionáři navštívil Československo a během své návštěvy absolvoval měsíční přednáškové turné, v němž informoval o úloze amerických Čechů a Slováků při vzniku Československé republiky.

Obr. 4. Vojtěch Bedřich Tůma s manželkou Hannou (Žandou), dcerou Miroslavou (Slávou) a syny (zleva) Jaroslavem, Alešem a Ladislavem, nedatovaná, blíže neurčená fotografie. Slezské zemské muzeum v Opavě, Památník Petra Bezruče, fond Františka Sokola Tůmy, složka 52a/XXXII-VI.

a Komenským položil základ ku volnosti národů. Když vzpomenu na ty začátky organisace, která v krátce vzrostla zde v Americe v rozsah úžasný, když vzpomenu, jak bil jsem se pro akci politickou, a ne hospodářskou, jak mnozí zakuklenci v úmyslu měli, dívím se sám sobě, kde vzal se ve mně předvídací duch, neboť tehdy ani Masaryk v poli ještě nestál. Ale cítil jsem a věděl, že v Čechách musí dojít k odboji. Věděl jsem, že první výstřel na Balkáně, jak Sibylla pravila, zanítí Evropu a že z té tragédie musí národ náš vyjít svobodný a volný. Stalo se to. Arci, vím, že mnohé černé mraky leží ještě „Nad Čerchovy“²⁷ – – – ale nejsou hustší a tmavší těch, které tam ležely v době, kdy Krásnohorská psala velikou svou báseň, ba které tam ležely ještě ve dni předvěrejších. Víam, že budou tam boje jak vnitřní, tak zevní, že budou boje jak o upravení hranic, tak o vnitřním zřízení, ale to vše bude si zřizovat již národ sám a pro sebe i za sebe, ku svému dobru i prospěchu. Jen za jedno já, jako svobodář,²⁸ prosím boha, aby stál lid náš sjednocen do té doby alespoň, než nový ten stát nabude pevných základů, abychom nikdy více nemuseli s Kollárem opakovati, že: „Svornost jen a Osvěta nám schází.“²⁹ Přijdou dny snad krutší dní minulých. Do dnes rvali jsme se dvojruč, a sice

27 Aluze na proslulou vlasteneckou báseň Elišky Krásnohorské Chodská, jejíž první strofa zní: „Leží mraky vrané, leží nad Čerchovy; / hu! to v lese vstanú všechny noční sovy! / Nad horami chmurno, pod horami mhlivo / co to naše slunce, co huž není živo? / Do Němec nám zašlo, jinudy nám vyjde, / z Němec k nám jen bůrka, zle ha vojna přijde; / přijde jako šelma v krvelačném chvatu, / kýž ty černé lesy cestu k nám jí zmatú! / Přijde jako moře v rozkaceném běhu, / hale pevné hory najde místo břehu“ (Krásnohorská 1873: 1).

28 Liberál.

29 Verš z lyricko-epické básnické skladby Jána Kollára *Slávy dcera*.

proti Vídni a Římu. V budoucnu, jak s politováním postřehují, přibude jistě Maďar a – – – bratr Polák. A snad i Poturčenci, kteří Turka horšími budou, a proto a jen proto bude svornosti v národu třeba. Máme dnes sentiment světa na své straně a hříchem by bylo světu ukázat to mnohé, co nás po staletí u vnitru vlastním rozkládalo. – – –

Masaryk za pobytu svého vykonal zde v Americe kus takové práce, již nikdy nebude lze plně ocenit. Byla to šťastná myšlenka, že on se v řízení naší věci v čelo postavil. Masarykovo jméno samo, jak jsem často v přednáškách uvedl, otvíralo dveře paláců, čímž samozřejmě věc naše šla rychleji ku předu. Na Wilsona, jak jsem celý postup sledoval, měl veliký vliv. Wilson původně a v době ještě hodně pozdní, pro rozklad Rakouska nebyl. Bylo to vlivem Maďarů, kteří zde měli pevnější půdu a snad i vlivem církve. Od příchodu však Masarykova situace se změnila, a když pak armáda naše na Rusi začala samostatně operovat, bylo vítězství na straně naší. Tisk, ta veliká moc v Americe, stál za námi a měnil vše, i snad bývalé náhledy Wilsonovy. Jednoho se jen bojím, že snad ideální plán Wilsonův rozdělit Evropu podle jazykového složení, nebude v praxi možným?! My ku př. nebudeme moci dát Němcům tak zv. „uzavřené“ území a s ním tu věkovitou naši stráž. Z toho by arci mohl vzniknout konflikt na různých stranách. Ale nač o to si lámat hlavu. Wilson jel do Francie ku mírové konferenci a jsem jist, že jeho slovo bude pádným. Wilson je člověkem v plném smyslu ideálního pojmu toho slova. Jest vážným jako pevným, jest pro volnost a právo jak jednotky, tak skupin. Přítomnost jeho v práci konečně přinese jistě zdar. – – –

Do Čech se arci již nepodívám. Nemám k tomu prostředků, což je mi líto. Život svůj jsem ubil v práci celku, sám na sebe zapomena. Ale což na tom. Že za to vše mám jen ústrky a podezřívání, dokládat jistě netřeba. Víš to jistě ze zkušenosti vlastní. Ale opakují: „Což na tom.“ Konal jsem jen svou povinnost, již mi ukládalo příslušenství k lidu, toho velikého a tak těžce zkušenoého lidu. Volnost dnešní jeho však jest volností mou a svoboda jeho svobodou mou. To jest mi odměnou nejlepší. – – –

[...] Já sám chtěl jsem jít do Československé armády do Francie, ale jak mi řekli, bylo mne třeba zde, a já, lituje sice, jsem se podřídil. Pracoval jsem v kanceláři „Nár. Sdružení“, kde jsem dosud. Byl jsem prvním českým berním, jak mi zde říkají. Zařídil jsem totiž a řídím tak zv. „Národní Daň“. Čekáme jen ale na povel Masarykův, aby činnost naše se ukončila, a pak půjdu opět někam do továrny pracovat, jako dříve. A budu snad spokojenějším. Jeť práce národní nejen krutá, ale také nevděčná. – – – Jakmile bude poštovní spojení zahájeno, budu Ti psát o mnohém. [...]

Líbab Tě Tvůj

Vojta

Recenzovaný odborný článek vznikl na základě institucionální podpory dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace IDU poskytnuté Ministerstvem kultury.

Bibliografie

- ČAPEK, Tomáš. 1926. *Naše Amerika*. Praha: Národní rada československá, 1926.
ČAPEK, Tomáš. 1933. Vděčná vzpomínka. *New-Yorské Listy* 59, 1933, č. 38, 13. 1. 1933, s. 4.
GÖSSEL, Gabriel – ŠÍR, Filip. 2018. *Bohemia on Records: Early Czech Sound Recordings in the United States / Krajané za velkou louží: historické české nahrávky v USA*. Praha: Národní muzeum, 2018.
GUTH, Jiří. 1905. *Moje prázdniny v Americe. Feuilletony a causerie z výstavní cesty*. Praha: Nakladatelské družstvo Máje, 1905.
HABENICHT, Jan. [1904–1910]. *Dějiny Čechův amerických*. St. Louis: Hlas, [1904–1910].
HÁJKOVÁ, Dagmar. 2011. „Naše česká věc“. *Češi v Americe za první světové války*. Praha: NLN, 2011.
HÁJKOVÁ, Dagmar. 2014. *Emanuel Voska. Špionážní legenda první světové války*. Praha: Academia, 2014.

- HLAVÁČ, Miroslav. 2008. *Čeští mafíáni 1914–1918*. Karviná: Paris, 2008.
- JEŽKOVÁ, Petra. 2024. Poturčenec horší Turka. Dramatický naturalismus na oblasti. Erik Gilk (ed). *Naturalismus v české kultuře*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2024, v tisku.
- kl– [LEITNER, Karel]. 1933. V. B. Tůma [doslov]. In Tůma, Vojtěch Bedřich: *Fejtony česko-americké*. New York: vlastním nákladem vydaly a vytiskly N. Y. Listy, 1933, s. 99–100.
- KOŘENSKÝ, Josef. 1896–1897. *Cesta kolem světa I–III*. Praha: J. Otto 1896–1897.
- KRÁSNOHORSKÁ, Eliška. 1873. *Ze Šumavy. Básně Elišky Krásnohorské*. Praha: J. Otto, 1873.
- KUNA, Milan a kol. 1999. *Antonín Dvořák – Korespondence a dokumenty 7*. Praha: Bärenreiter, 1999.
- LINHARTOVÁ, Emanuela. 1933. Zemřel nevšední člověk. *New-Yorské Listy* 59, 1933, č. 38, 13. 1. 1933, s. 4.
- MAJDOVÁ, Hana. 2010. *Úloha významných osobností československého zahraničního odboje působících v USA v letech 1914–1918*. Diplomová práce, Katedra historie PF MU Brno 2010.
- MILLER, Kenneth D. 1922. *The Czecho-Slovaks in America*. New York: George H. Doran Company, 1922.
- NEKOLA, Martin. 2017. *České Chicago*. Praha: NLN, 2017.
- NOVÁK, Jaroslav. 1933. Za přítelem V. B. Tůmou. *New-Yorské Listy* 59, 1933, č. 38, 13. 1. 1933, s. 4.
- POLÁČEK, Matěj. 2017. *Za velkou louží. Vzpomínky moravského dělníka Matěje Poláčka na Afriku a Jižní Ameriku*. Ed. Markéta Křížová. Praha: NLN, 2017.
- [REDAKCE]. 1933. Za V. B. Tůmou. *New-Yorské Listy* 59, 1933, č. 38, 13. 1. 1933, s. 3.
- RECHČÍGL ml., Miloslav. 2000. *Postavy naší Ameriky*. Praha: Pražská edice, 2000.
- RECHČÍGL ml., Miloslav. 2019. *Tam za tím mořem piva aneb Naše Amerika, jak ji málokdo zná. Příspěvek k historii české a slovenské emigrace do Ameriky*. Olomouc: UPOL, 2019.
- SALABA, Jaroslav Egon. 1911. *Česko-americké epištoły*. Chicago: Literární kroužek, 1911.
- SLÁDEK, Josef Václav. 1871. Sloupek. *Národní listy* 11, č. 34, 4. 2. 1871, s. 5.
- SLÁDEK, Josef Václav. 1914. *Americké obrázky a jiná prósa*. Praha: Nakladatelství J. Otty, 1914.
- SOKOL-TŮMA, František. 1934. *Z cest po Americe. Sociální úvahy z pobytu v U.S.A*. Praha: Julius Albert, 1934 (2., opravené vydání).
- ŠMAHA, Josef. 1894. *Americké tácky. Dojmy ze zaoceánské cesty*. Praha: Jos. R. Vilímek, 1894.
- ŠOUREK, Otakar. 1956. *Život a dílo Antonína Dvořáka III*. Praha: Hudební matice Umělecké besedy, 1956 (2., doplněné vydání).
- ŠTOLBA, Josef. 1876. *V Severní Americe*. Praha: Nákladem knihkupectví dra. Grégra a F. Dattla, 1876.
- ŠTOLBA, Josef. 1888. *All right*. Praha: František Šimáček, 1888.
- TŮMA, Vojtěch Bedřich. 1933. *Fejtony česko-americké*. New York: vlastním nákladem vydaly a vytiskly N. Y. Listy, 1933.
- VALTROVÁ, Marie – ŠORMOVÁ, Eva. 2015. Ludvík, František (heslo). In *Česká činohra 19. a začátku 20. století. Osobnosti*, I. A–M, ed. Eva Šormová, Praha: IDU – Academia, 2015, s. 600–603.
- SALABA VOJAN, Jaroslav E. 1911. *Česko-americké epištoły*. Praha: Literární kroužek – Chicago, 1911.
- VONDRÁŠEK, Václav – HANZLÍK, František. 2009. *Krajané v USA a vznik ČSR v dokumentech a fotografiích*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky, 2009 (2., opravené vydání).
- WAGNER, Jan. 1890. *Za Atlantským oceánem. Črty z cest po Severní Americe*. Praha: Spolek pro vydávání laciných knih českých, 1890.
- ŽAJDÍK, Jan. 2017. *Czechs in Chicago*. Bachelor Thesis, Masaryk University Brno, Faculty Of Education, Department of English Language and Literature, Brno 2017.

Mgr. Petra Ježková, Ph.D.
Institut umění – Divadelní ústav
Kabinet pro studium českého divadla
petra.jezkova@idu.cz
 <https://orcid.org/0009-0005-5722-2768>

Petra Ježková se jako divadelní historička, redaktorka a editorka zabývá českým divadlem a kulturou 19. a první poloviny 20. století. Vede Kabinet pro studium českého divadla IDU, kde je hlavní garantkou projektu Česká divadelní encyklopedie. Založila a řídí ediční řadu Nota bene. Od 2024 je šéfredaktorkou *Divadelní revue*.

Toto dílo lze užít v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY-NC-ND 4.0 International (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode>). Uvedené se nevztahuje na díla či prvky (např. obrazovou či fotografickou dokumentaci), které jsou v díle užity na základě smluvní licence nebo výjimky či omezení příslušných práv.